

Таблиця 1. Умовний приклад розрахунку рейтингової оцінки ВНЗ.

Вагові коефіцієнти інтегрованих показників	0,6								0,4					
Вагові коефіцієнти групових показників	0,3			0,2		0,5			0,7		0,3			
Вагові коефіцієнти одиничних показників	0,2	0,4	0,4	0,6	0,4	0,2	0,3	0,1	0,4	0,4	0,6	0,2	0,5	0,3
Бальна оцінка одиничного показника	60	70	90	70	60	60	70	90	80	60	80	50	70	60

Згідно з (4) рейтингова оцінка ВНЗ дорівнює $P_s = 72,25$.

Рейтингова оцінка зазначеного ВНЗ, обчислена за допомогою відомої формули

$$P_s = \kappa_1 [v_1 (\omega_{11} P_{11} + \omega_{12} P_{12} + \omega_{13} P_{13}) + v_2 (\omega_{21} P_{21} + \omega_{22} P_{22}) + v_3 (\omega_{31} P_{31} + \omega_{32} P_{32} + \omega_{33} P_{33} + \omega_{34} P_{34})] + \kappa_2 [v_4 (\omega_{41} P_{41} + \omega_{42} P_{42}) + v_5 (\omega_{51} P_{51} + \omega_{52} P_{52} + \omega_{53} P_{53})],$$

дорівнює $71,52 \approx 72,25$, що підкреслює коректність виразу (4).

Таким чином, аналітичний вираз (4) дозволяє розраховувати загальні рейтингові оцінки вищого навчального закладу з урахуванням більш універсальної системи показників, ніж вирази (2) та (3).

Висновки. Запропоновано матрицю елементів трьохрівневої ієрархічної системи показників вищого навчального закладу та відповідний аналітичний вираз, за допомогою якого обчислюється рейтингова оцінка ВНЗ.

Подальші дослідження у даному напрямку полягають у розробці матриці елементів більш високого порядку та визначення відповідного аналітичного виразу для обчислення рейтингової оцінки ВНЗ.

Джерела та література:

1. Методика оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. – К., 2009. – 31 с.
2. Нан Кай Лю. Академічний рейтинг університетів світу / Лю Нан Кай, Чень Ін // Вища школа. – 2006. – № 5-6. – С. 66-77.
3. Ніна Ван Дайк. Двадцять років ранжирування університетів / Ван Дайк Ніна // Вища школа. – 2006. – № 5-6. – С. 48-65.
4. Тарасова О. О. Інтегральні оцінки визначення конкурентоспроможності регіону / О. О. Тарасова // Прометей : регіональний зб. наук. праць з економіки. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2006. – Вип. 3 (21). – С. 52-55.
5. Салогубова В. Комплексне оцінювання конкурентоспроможності ВНЗ в маркетинговому середовищі регіону / В. Салогубова // Економіст. – 2007. – № 8. – С. 34-37.
6. Вітлінський В. В. Моделювання рейтингової оцінки вищого навчального закладу / В. В. Вітлінський, Т. Є. Оболенська, Н. В. Жигочька // Економічна кібернетика. – 2000. – № 4. – С. 64-73.
7. Салогубова В. М. Щодо обчислення рейтингової оцінки вищого навчального закладу при визначенні його конкурентоспроможності / В. М. Салогубова // Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні : зб. тез доповідей IX всеукр. наук.-метод. конф., 18-19 листоп. 2010 р. : ч. II / М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т», Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : НТУУ «КПІ», 2010. – С. 182-185.

Святохо Н.В.

УДК 502.3:625.5

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У процесі розвитку суспільства постійно виникає дисбаланс між зростаючими потребами людей та обмеженими можливостями біосфери. Найбільший негативний вплив на навколишнє природне середовище виникає внаслідок діяльності промислових підприємств. Сучасне промислове підприємства не має замкнутого характеру, це – відкрита соціально-економічна система, тобто воно характеризується певним взаємозв'язком та впливом на суб'єкти зовнішнього середовища, зокрема природне середовище, причому такий вплив може бути як позитивним, так і негативним. Щодо довкілля, то на нього, на відміну від інших суб'єктів зовнішнього середовища, промислове підприємство впливає виключно негативно, хоча саме природне середовище є джерелом надходження до підприємства сировини, з якої після певної кількості стадій обробки отримують кінцевий продукт. Разом з цим на всіх стадіях промислового виробництва у довкілля викидаються різноманітні шкідливі речовини, що нерідко є небезпечними для людини і живих організмів. Динамічне зростання виробництва та споживання природних ресурсів у процесі розгортання НТР та інтенсифікації виробництва в Україні призвели до ситуації, яка характеризується невідповідністю розвитку виробничих сил та виробничих відносин даного способу виробництва і ресурсно-екологічних можливостей біосфери, тобто до екологічної кризи [8, с. 13].

Екстенсивний розвиток національної економіки, неекономне споживання природних ресурсів та гонитва за прибутком призвели до серйозних екологічних наслідків. Тому навантаження на природу, яке створюють промислові підприємства, необхідно всебічно обмежити шляхом економічного використання наявних сировини та енергії, щоб не виходити за межі, після яких самовідновлення ресурсів стає неможливим. Для цього потрібна раціоналізація виробництва, його комплексність, що передбачає

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

мінімізацію відходів, компенсування втрат, широке використання вторинної сировини тощо. Усі ці завдання вирішуються при здійсненні промисловим підприємством природоохоронної діяльності.

На відміну від інших видів діяльності промислового підприємства, які носять добровільний характер, природоохоронна діяльність має примусовий характер у зв'язку з її специфічними особливостями: більша її частина не матеріалізується у вироблену продукцію, а отже, приріст витрат на природоохоронну діяльність не супроводжується відповідним приростом виробництва, а відсутність цих витрат не веде прямо до його зменшення на окремих підприємствах [1]; основний ефект від здійснення природоохоронної діяльності виявляється найбільшою мірою у масштабі регіону або всієї національної економіки. Тому кожне промислове підприємство, не маючи мотивації ззовні, буде будь-якими способами ухилятися від здійснення природоохоронної діяльності. Джерелами, що примушують промислове підприємство до її здійснення, є, насамперед, держава, її структури та політика (як загальна, так і природоохоронна), а також суспільство та міжнародна спільнота. Причому держава первинно впливає на здійснення промисловим підприємством природоохоронної діяльності, тому що має важелі впливу на нього (адміністративні, економічні, карні тощо). Саме держава вимагає від підприємства дотримання екологічних зобов'язань, зі свого боку створюючи умови для здійснення природоохоронної діяльності (систему регулюючих законодавчих актів, стандартів, норм, процедур фінансування, мотиваційних інструментів тощо). Суспільство та міжнародну спільноту можна віднести до "вторинних" джерел примусовості природоохоронної діяльності, бо хоча вони й мають значний вплив на діяльність підприємства, але реалізують його тільки за допомогою держави.

На підставі вищесказаного доцільно розглянути існуючу в Україні досить потужну правову основу регулювання природоохоронної діяльності, що представляє складний комплекс національних та ратифікованих міжнародних документів (законів, конвенцій, рекомендацій, стандартів, принципів виробничого саморегулювання тощо), які здійснюють регулювання еколого-економічних аспектів підприємницької діяльності в частині охорони довкілля, процесів створення забруднення, використання ресурсів, охорони здоров'я працівників підприємств та місцевого населення. Характеристика нормативно-правового забезпечення природоохоронної діяльності промислового підприємства наведена в табл. 1.

Таблиця 1. Нормативно-правове забезпечення природоохоронної діяльності промислового підприємства¹.

Група нормативних документів	Вид нормативних документів	Функції, що виконуються	Складові групи
МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ			
1. Міжнародні документи екологічної політики (добровільні для виконання)	Угоди, протоколи, стратегії, конвенції та ін.	Регулювання аспектів природоохоронної та підприємницької діяльності на міжнародному рівні Формування міжнародних торгово-економічних відносин та ринку екологічних товарів та послуг Сприяння підвищенню екологічної свідомості та культури	Порядок денний на XXI століття Київський протокол із змін клімату Протокол про стратегічну екологічну оцінку Бізнес-хартія Міжнародної Торгової Палати Оргуська Конвенція тощо
2. Міжнародні документи з екологічного менеджменту (добровільні для виконання)	Стандарти у сфері екологічного менеджменту	Визначення єдиних правил та вимог щодо побудови систем менеджменту на підприємствах	ISO 14001:2004 EMAS:2001 ISO 19011:2002 та ін.
	Стандарти у суміжних сферах менеджменту (якості, охорони праці, соціальної відповідальності)	Забезпечення міжнародної співпраці Надання можливості розвитку та сертифікації інтегрованих систем екологічного менеджменту	ISO 9001:2000 ISO 10015:1999 OHSAS 18001:1999 SA 8001-2001 та ін.
НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ			
1. Основні закони та правила (обов'язкові для виконання)	Загальні нормативно-правові акти: закони, укази, постанови, розпорядження тощо	Визначення компетенції Надлення повноваженнями Обмеження поля діяльності Визначення напрямів виробничої та природоохоронної діяльності підприємства	Конституція України Постанова ВРУ "Про основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" Закон "Про підприємництво" Господарський Кодекс України Закон "Про ціни та ціноутворення" тощо
	Спеціальні нормативно-правові акти: природоохоронне законодавство	Регулювання відносин у сфері використання, охорони та відтворення ресурсів та умов навколишнього середовища Визначення мінімальних екологічних вимог до діяльності підприємства Забезпечення основи для практичної реалізації природоохоронної діяльності на підприємстві	Закон "Про охорону навколишнього природного середовища" Закон "Про екологічну експертизу" Закон "Про відходи" Земельний кодекс Водний кодекс Лісовий кодекс Закон "Про екологічний аудит" тощо

¹ Складено за матеріалами [4].

Група нормативних документів	Вид нормативних документів	Функції, що виконуються	Складові групи
2. Правила та норми виробничої діяльності	Стандарти (нормативи) якості довкілля (обов'язкові для виконання)	Регулювання відносин підприємства з державними органами та економічними партнерами Встановлення допустимого рівня впливу підприємства на довкілля	Нормативи ГДВ, ГДК, ГДС
	Дозвільна та звітна екологічна документація (обов'язкові для виконання)	Забезпечення статистичною інформацією про екологічний вплив підприємства, його продукції та послуг Встановлення допустимого рівня впливу підприємства на довкілля	Дозвіл на спеціальне водокористування 2-ТП (повітря) (річна) "Звіт про охорону атмосферного повітря" Санітарний паспорт підприємства та ін.
	Стандарти у сфері екологічного менеджменту (добровільні для виконання)	Забезпечення методикою формування і розвитку систем екологічного менеджменту Систематизування природоохоронної діяльності підприємства Регулювання відносин із зацікавленими сторонами (т. зв. стейк-холдерами)	ДСТУ ISO 14001:2006 ДСТУ ISO 14015:2005 ДСТУ ISO 14020:2003 ДСТУ ISO 14031:2004 ДСТУ ISO 14040:2004 ДСТУ ISO 14050:2004 та ін.
	Стандарти в суміжних сферах (якості) (добровільні для виконання)	Забезпечення інструментарієм для прийняття екологічно доцільних та економічно зважених рішень Надання можливості для підвищення конкурентоспроможності підприємства	ДСТУ ISO 9000-2001 ДСТУ ISO 9001-2001 тощо
РІВЕНЬ ПІДПРИЄМСТВА			
Внутрішньофірмові правила та норми	Документація підприємства	Обов'язкові до виконання працівниками підприємств: Визначення вимог до кваліфікації, рівня освіти та моральності працівників у природоохоронній сфері Розподіл обов'язків, повноважень та відповідальності в природоохоронній сфері Заохочення до екологічно свідомої діяльності	Документи з екологічної політики підприємства Правила поведінки та посадові інструкції працівників Внутрішні процедури в природоохоронній сфері (визначення екологічних аспектів діяльності підприємства, проведення внутрішнього екологічного аудиту та ін.) Установчі документи тощо
		Добровільні для виконання на підприємстві: Інформування про результати природоохоронної діяльності підприємства та її екологічну ефективність	Документи з екологічної політики підприємства Відкрита екологічна звітність

Слід зазначити, що правове забезпечення природоохоронної діяльності в Україні є достатнім, однак, разом з певним позитивом спостерігається і затягнення процесу формування та реалізації політики в природоохоронній діяльності та природокористуванні на національному рівні. Цей процес характеризується непослідовністю та несистемністю.

По-перше, при всій очевидності пріоритетності розв'язання проблем природоохоронної діяльності з метою поліпшення здоров'я населення, забезпечення особистої екологічної безпеки, створення нормальних природно-ресурсних умов для функціонування суспільного виробництва, екологічні імперативи лише декларуються. По-друге, фактично і закони, що регламентують господарську діяльність, і комплексні програми розвитку економіки України, і практичні кроки з організації цілісної системи управління екобезпекою та природоохоронною діяльністю не відповідають темпам розгортання кризової екологічної ситуації. По-третє, сучасні важелі та методи екологічного регулювання не ефективні і не узгоджені з основними цілями проголошених ринкових реформ. По-четверте, в Україні відсутні концепція та програма національного ековідродження та екобезпечного сталого розвитку, а також ефективний механізм їх реалізації, які вкрай важливі та необхідні [8, с. 15].

Природоохоронна діяльність промислового підприємства, хоча і здійснюється під тиском деяких суб'єктів зовнішнього середовища, може також мати внутрішні мотиватори, які в літературі носять назву управлінських зобов'язань підприємства по відношенню до навколишнього середовища [3]. При цьому екологічна відповідальність бізнесу, особливо зі стратегічних позицій, не вступає в протиріччя з отриманням підприємством значних економічних результатів, бо в такому разі воно одержує так званий подвійний вигравш (економічні та екологічні дивіденди). Дана концепція в Україні стала розвиватися лише у 90-х рр. ХХ ст. у зв'язку з ратифікацією прийнятих на Другій Всесвітній конференції в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) документів зі сталого розвитку, а також подальше погіршення екологічної ситуації, що вимагає нових підходів до її вирішення. Також велику роль в цьому процесі відіграло й освоєння вітчизняними підприємствами стандартів екологічного менеджменту (ISO 14000, EMAS тощо), в основу яких покладено етичні норми та уявлення. Таким чином, екологічна етика, як відзначають дослідники [3], - це нормативні знання про дії людей, які встановлюють обов'язкові з моральних позицій норми щодо відношення керівників підприємства до навколишнього природного середовища, а тим самим і до якості життя сучасного та майбутнього поколінь. Екологічна етика є складовою соціальної відповідальності бізнесу, тобто відповідальності за охорону навколишнього середовища та ефективне використання природних

ресурсів, за екологічну безпеку процесів виробництва та споживання. Тим самим вона доповнює морально-етичними нормами і принципами систему формально-правових норм із здійснення промисловим підприємством природоохоронної діяльності, зафіксованих в офіційно затверджених законах, стандартах, регламентах тощо.

Поряд з такими особливостями природоохоронної діяльності промислового підприємства, як примусовий характер, низька економічна ефективність та спрямованість, насамперед, на соціальний результат, треба відзначити ще одну – неоднозначність віднесення деяких заходів до природоохоронних, а це вимагає вибору критерію, що дозволяє віднести до природоохоронної діяльності певний вид діяльності підприємства та витрати на нього. Єдиної думки з цього приводу немає. У практичній діяльності промислових підприємств не завжди вдається розмежувати поняття "очисних споруд" і поняття "технологічного обладнання", особливо якщо ті чи інші представлені одними апаратами та знаходяться в технологічному ланцюзі [5, с. 24]. У більшості випадків на підприємствах відсутні чіткі методичні вказівки щодо обліку та класифікації витрат природоохоронного призначення та віднесення обладнання до такого, що сприяє захисту довкілля. Єдиними нормативними документами, де надається диференціація очисних споруд, є "Правила технической эксплуатации и безопасности обслуживания газопылеулавливающих установок" [1].

Згідно з дослідженнями промислових підприємств, основним критерієм, за яким те чи інше обладнання відноситься до очисного або технологічного, є утилізація вловлюваних відходів. Якщо повернені у виробництво відходи є початковою сировиною, напівфабрикатами або готовою продукцією підприємства, то вловлювальні споруди відносяться до технологічного, а не до санітарно-очисного. Такий підхід до диференціації основних фондів на виробничі та природоохоронні не стимулює підприємства на введення додаткових потужностей, призначених для захисту довкілля. Слід прибутку, який отримується від уловлювання та утилізації відходів виробництва, відносити до результатів природоохоронної діяльності підприємства. Це б суттєво підвищило економічну ефективність останньої та зацікавленість підприємства в здійсненні заходів з охорони навколишнього середовища [5].

Природоохоронна діяльність – це одна з основних підсистем промислового підприємства, що покликана забезпечити відповідність його діяльності до встановлених нормативів та заощадливе використання сировини, матеріалів, енергії тощо у виробничому процесі. У сучасних умовах зростаючої екологізації економіки та суспільної свідомості природоохоронна діяльність промислового підприємства набуває особливого значення з позиції забезпечення конкурентоспроможності його продукції, підвищення іміджу підприємства серед контактних аудиторій, виходу на міжнародні ринки та підвищення показників його діяльності.

Включення природоохоронної діяльності у сферу виробничо-господарської діяльності підприємства, а також до об'єктів бухгалтерського обліку та економічного аналізу вимагає вирішення низки організаційних питань, зокрема включення відповідних служб до структури підприємства шляхом визначення місця природоохоронної діяльності у виробничому процесі.

Завданням природоохоронної діяльності є запобігання негативного впливу виробничої діяльності на ресурси навколишнього природного середовища, тобто збереження природної бази будь-якої людської діяльності, і тим самим – створення можливості для подальшого нормального функціонування основного виробництва як на даному підприємстві, так і на інших підприємствах. Таким чином, можна знайти спільні риси в природоохоронній діяльності та діяльності допоміжних виробництв.

Існуюча система визначення основних техніко-економічних показників виробництва, аналізу та оцінки виробничої структури заохочується скорочення обсягу виробничих ресурсів, зайнятих у допоміжному виробництві. Якщо природоохоронна діяльність буде включена до складу допоміжного виробництва, то, з одного боку, оцінка діяльності цього виробництва буде зменшена, а з другого боку – за умов виникнення будь-якої необхідності скорочення витрат на даних виробництвах у першу чергу буде "страждати" саме природоохоронна діяльність, тому що технологічно підприємство цілком може обійтися без неї, а без "дійсно" допоміжного – ні [1, с. 18]. Більш доцільно, враховуючи значення, специфіку та зростаючі обсяги природоохоронної діяльності, виділити її в самостійний виробничий процес. Це сприятиме більш раціональній організації як самої діяльності підприємства з охорони навколишнього середовища, так і її стимулювання. На сьогодні у більшості випадків природоохоронна діяльність на підприємствах не оформлена організаційно відповідним чином. Цехи та служби, які займаються питаннями захисту навколишнього середовища, діють нарізно, не знайдено раціональних форм їх взаємозв'язку та взаємвпорядкованості [5].

На будь-якому підприємстві, що забруднює навколишнє середовище, існують (або повинні існувати) не тільки централізовані очисні споруди, виділені в особливі цехи (станції з очистки стічних вод, споруди для висушування та спалювання осадів тощо), але й очисне обладнання, розташоване безпосередньо в цехах основного та допоміжного виробництв (газопилоуловлювальні установки та ін.). За винятком безпосередньо очисних споруд, природоохоронний комплекс може включати підрозділи для використання відходів, системи оборотного та повторного використання води, служби контролю за станом навколишнього середовища, санітарно-захисну зону та управлінський апарат.

Окрім вищезазначених проблем, здійснення ефективної природоохоронної діяльності промислових підприємств також пов'язане з подоланням труднощів не тільки організаційно-управлінського, а й так званого "ідеологічного" характеру. По-перше, багато керівників підприємств усе ще не мають реального уявлення про масштаби екологічних проблем, їх складність та небезпеки, до яких можуть призвести

неправильні рішення у сфері природоохоронної діяльності [7]. По-друге, екологічні порушення, пов'язані багато в чому з виробничою діяльністю, на думку деяких керівників, значною мірою пов'язуються з прямими порушеннями чинного законодавства, серйозними відхиленнями від запроєктованих технологічних процесів. Є багато підприємств, які своєю повсякденною "нормальною" діяльністю, яка умовно не порушує законом встановлені норми, хоча за своєю суттю є екологічно негативною та навіть небезпечною, завдають значної шкоди довкіллю. По-третє, для управлінського персоналу екологічні небезпеки асоціюються тільки з матеріальними аспектами (наприклад, з необхідністю компенсувати грошові збитки та ін.). По-четверте, на думку багатьох підприємців, екологічно спрямована організаційно-управлінська діяльність в основному полягає в тому, щоб уникати порушень всіма можливими засобами (головним чином, регламентів технологічних і виробничих процесів), чого явно не достатньо.

У зв'язку з цим розроблено чимало рекомендацій із проведення результативної природоохоронної діяльності та попередження можливості виникнення ситуацій, що так чи інакше можуть призвести до негативних екологічних наслідків. Серед них такі:

необхідність першочергового дотримання екологічних стандартів повинна стати філософією підприємства. Для цього в практику діяльності підприємства треба впровадити три основні складові: усвідомлення важливості вирішення виробничих питань, прямо або опосередковано пов'язаних з природоохоронною діяльністю, як керівниками всіх рівнів, так і персоналом промислового підприємства, стимулювання вживання необхідних заходів із запобігання нанесення збитків навколишньому середовищу та відповідальності за невиконання екологічних вимог. Весь персонал підприємства має бути переконаний в тому, що незалежно від свого службового становища кожен співробітник робитиме все від нього залежне для проведення ефективних природоохоронних заходів на своїй технологічній ділянці;

природоохоронна діяльність повинна здійснюватись безперервно, неприпустимим є її відкладання до "слухного моменту", тим більше до часу, коли цим займуться контролюючі органи;

у сучасних умовах євроінтеграції України та виходу багатьох промислових підприємств на зовнішні ринки природоохоронна діяльність стає однією з їх найважливіших конкурентних переваг, тому про здійснення підприємством природоохоронної діяльності має бути проінформовано якомога більше людей, включаючи безпосередньо персонал підприємства, а також державні органи, інвесторів, клієнтів та широку громадськість (так звані стейк-холдери);

природоохоронну діяльність на підприємстві варто організувати таким чином, щоб вона в результаті була економічно виправданою для промислового підприємства, що її здійснює, та давала також соціальний та екологічний ефекти.

Якщо розглядати управління природоохоронною діяльністю, то на рівні промислового підприємства воно набуває форми екологічного менеджменту. Наприклад, у країнах ЄС в систему управління промисловим виробництвом обов'язково входить система регулювання впливу підприємств на навколишнє природне середовище, тобто система екологічного менеджменту [2, 6]. Екологічний менеджмент – це система управління діяльністю промислового підприємства в тих її формах і напрямках, які прямо або опосередковано відносяться до взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем [2]. Отже, предметом екологічного менеджменту промислового підприємства є природоохоронні сторони його діяльності. Метою екологічного менеджменту є мінімізація негативних наслідків діяльності промислового підприємства на довкілля, досягнення високого рівня екологічної безпеки процесів виробництва та споживання продукції, що випускається, та послуг, що надаються. При цьому реалізація даних завдань має бути узгоджена з досягненням підприємством інших пріоритетних цілей, зокрема поточної та стратегічної конкурентоспроможності. Слід зазначити, що на відміну від самої природоохоронної діяльності, яка здійснюється примусово, управління нею на рівні промислового підприємства, тобто екологічний менеджмент, – це ініціативна, добровільна в своїй основі та внутрішньо мотивована діяльність, зумовлена в першу чергу принципами екоефективності та екосправедливості, що залежить від особистої зацікавленості керівництва підприємства в кінцевих результатах. Здійснення ефективного екологічного менеджменту, яке здебільшого пов'язане з кваліфікацією, досвідом і мистецтвом керівництва підприємства та безпосередньо особи, відповідальної за природоохоронну діяльність, забезпечує промислому підприємству кредит довіри у відносинах із усіма зацікавленими в його діяльності сторонами. У цьому полягає перевага екологічного менеджменту в порівнянні з традиційним формальним управлінням природоохоронною діяльністю підприємства [2].

У результаті оптимізації процесів управління промисловими підприємствами, поліпшення роботи систем прийняття рішень, вибору оптимальних методів організації роботи і використання передових технологій можна досягти значних успіхів у природоохоронній діяльності, зокрема зниження обсягів промислових відходів; зниження рівня споживання електричної та інших видів енергії; зниження транспортних (проміжних) операцій; скорочення часу збереження запасів матеріалів на складах і, отже, можливостей їх витоку, розливів та інших екологічних порушень [7]. Загальна орієнтація на вдосконалення виробництва з використанням природоохоронних технологій й оптимізація системи управління з урахуванням екологічних вимог дозволяє істотно збільшити технічну та екологічну гнучкість виробництва, його загальну ефективність, що одночасно сприяє і його екологічній безпеці, а отже і стійкому зростанню рівня конкурентоспроможності підприємства, яке здійснює природоохоронну діяльність.

Джерела та література:

1. Демина Т. А. Учет и анализ затрат предприятий на природоохранную деятельность / Т. А. Демина. – М.: Финансы и статистика, 1990. – 112 с.: ил.
2. Екологічний менеджмент та аудит : навч. посіб. / С. М. Літвак, С. С. Рижков, В. А. Скороходов та ін. – 2-е вид. – К. : ВД "Професіонал", 2006. – 200 с.
3. Пахомова Н. В. Экологический менеджмент / Н. В. Пахомова, А. Эндерс, К. Рихтер. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.: ил.
4. Потай О. А. Концептуальні засади екологічного менеджменту підприємства / О. А. Потай // Регіональна економіка. – 2008. – № 1 (47). – С. 226-236.
5. Природоохранный работа на промышленном предприятии / О. Ф. Балацкий, А. Ю. Жулавский, Н. И. Малышко, В. Н. Скомороха. – К. : Техніка, 1986. – 133 с.
6. Родіонов О. В. Аналіз підходів до оцінки екологічного менеджменту на виробничих підприємствах / О. В. Родіонов // Вісник СумДУ. Серія: Економіка. – 2008. – № 2, т. 2. – С. 89-93.
7. Семенов В. Ф. Екологічний менеджмент : навч. посіб. / В. Ф. Семенов, О. Л. Михайлюк. – К. : Знання, 2006. – 366 с.
8. Трегобчук В. Необходимость эколого-экономической модели рыночных реформ / В. Трегобчук, О. Веклич // Экономика Украины. – 1997. – № 4 (417). – С. 12-24.

Сиволап А.В.**УДК 658.012****ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ТЕОРИИ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ОРГАНИЗАЦИИ**

Для эффективного функционирования на рынке и сохранения конкурентных преимуществ организации, должны адаптироваться к переменам во внешней среде - вносить своевременные изменения в свою хозяйственную деятельность. Результатом практической реализации изменений является переход организации из одного равновесного состояния в другое. Перманентность изменений оказывает большое влияние на развитие организации.

В этой ситуации важной задачей является не только определение того на каком этапе развития находится организация по фазам жизненного цикла, но и потенциала ее развития, что поможет в принятии эффективных управленческих решений в процессе разработки и реализации изменений.

Исследованию жизненного цикла организации посвящены работы Адизеса И., Грейнера Л., Канна Р., Каца Д., Кимберли Дж., Куинна Р., Лестера Д., Ливехуда Б., Миллера Д., Скотта Б., Торберта У., Фризен П., Шмидта У., Акулова В. Б., Баранюк И. А., Гариной Е. П., Емельянова Е., Короткова Э. М., Мильнера Б. З. Мироненко Ю. Д., Поварничиной С., Старченко Г. В., Тереханова А. К., Филоновича С. Р., Широковой Г. В. и др.

Несовершенство эволюционных воззрений на развитие организации проявляется в отсутствии четких критериев и объективных параметров, позволяющих отнести организацию к той или иной стадии развития, что затрудняет выработку своевременных решений по управлению изменениями.

Цель работы: обобщение и оценка существующего теоретико-методологического и практического опыта управления изменениями в контексте стадий развития организации

Достижение поставленной цели потребовало решения следующих задач: исследование закономерностей и основных направлений эволюции моделей жизненного цикла организации; выявление механизма управления изменениями по стадиям жизненного цикла.

Концепция жизненных циклов организации сложилась в управленческой теории в 60-е гг. XX в. Модели жизненного цикла позволяют проследить возникновение организации и ее развитие.

Существует большое количество моделей описывающих жизненный цикл организаций (табл. 1).

Таблица 1. Модели жизненного цикла организации [4, 11].

Автор	Название модели	Год разработки
А. Даун (<i>Downs</i>)	Движущие силы роста	1967
Г. Липпигт и У. Шмидт (<i>Lippitt, Schmidt</i>)	Управленческое участие	1967
Б. Ливехуд (<i>Liverhud</i>)	Органическое эволюционное развитие	1969
Б. Скотт (<i>Scott</i>)	Стратегия и структура	1971
Л. Грейнер (<i>Grainer</i>)	Этапы развития и кризисы роста организации	1972
У. Торберт (<i>Tornbert</i>)	Ментальность членов организации	1974
Ф. Лиден (<i>Lyden</i>)	Функциональные проблемы	1975
Д. Кац и Р. Кан (<i>Katz, Kahn</i>)	Организационная структура	1978
И. Адизес (<i>Adizes</i>)	Теория жизненных циклов организации	1979
Дж. Кимберли (<i>Kimberly</i>)	Внешний социальный контроль, структура работы и отношения с окружающей средой	1979
Д. Миллер и П. Фризен (<i>Miller, Fhesen</i>)	Траектории развития организации	1983
Э. М. Коротков	Модель жизненного цикла организации	2003
Д. Лестер, Дж. Парнелл, А. Каррагер (<i>Lester, Parnell, Carrager</i>)	«Жизненные циклы организации»	2003